

ІНСТИТУЦІЙНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ СУСПІЛЬНОГО ПОРЯДКУ ЗА Д. НОРТОМ ЯК ОСНОВА ВПЛИВУ НА ЕКОНОМІЧНІ РЕЗУЛЬТАТИ КРАЇНИ

Олексій ДІДУР, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня
вищої освіти 3 курсу ОП «Менеджмент», alexdidurosau@gmail.com
Науковий керівник: **Людмила БАХЧИВАНЖИ**, канд. екон. наук, доцент
кафедри менеджменту, 7462686@ukr.net

Одеський державний аграрний університет
м. Одеса, Україна

Інституційна економіка надає глибоке розуміння того, як інституційні перетворення впливають на економічні результати. За ступенем впливу на економічні результати країни, згідно теорії Дугласа Сесіла Норта [1], можна виділити інституційні перетворення, спрямовані на створення суспільного порядку обмеженого доступу або суспільного порядку відкритого доступу. Такий поділ допомагає пояснити різницю в економічному розвитку між країнами, показуючи, що не тільки ринкові механізми, але й інституційні умови відіграють важливу роль.

Інституційні перетворення, за думкою вчених, що займались дослідженням даної теорії [2-4], здатні змінити суспільний порядок в Україні, який належить, згідно теорії суспільних порядків за Дугласом Нортом, до суспільного порядку обмеженого доступу. Як вважає Т. Гайдай [2], в економіці України наявні ознаки такого порядку: політичне та економічне домінування потужних бізнес-груп, що мають політичну владу та чинять тиск на владу для задоволення власних політико-економічних інтересів; ренто-орієнтована економічна поведінка в підприємництві; змагання державної бюрократії за статусну ренту тощо.

Згідно теорії інституціоналізму, суспільний порядок обмеженого доступу (Limited Access Order) за Дугласом Нортом [1], описує соціально-економічну і політичну систему, в якій доступ до економічних та політичних можливостей обмежується та контролюється елітами. Цей порядок протиставляється суспільному порядку відкритого доступу (Open Access Order), де політичні та економічні можливості доступні для широкого кола людей (рис.).

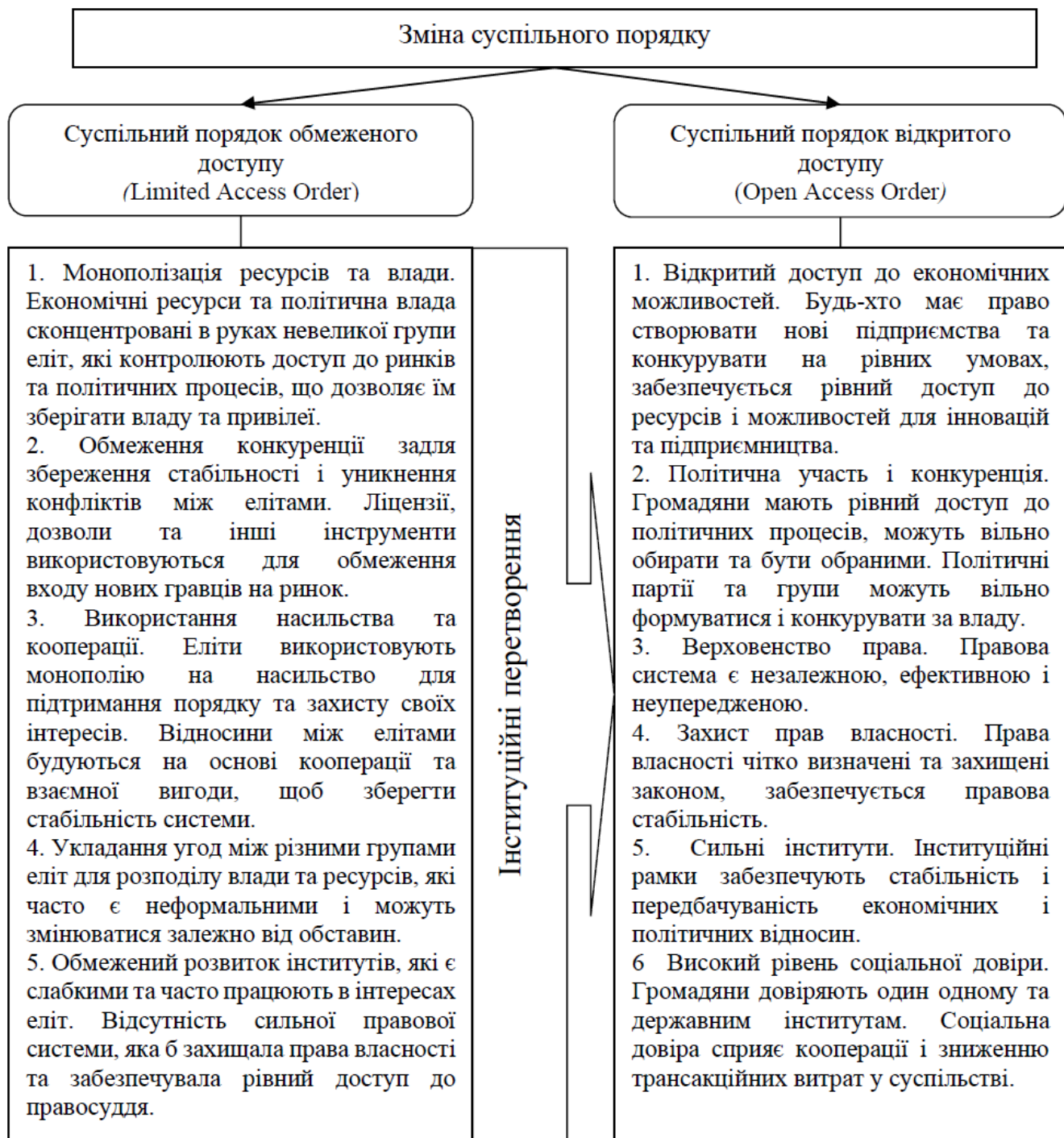

Рисунок. Інституційні перетворення як основа зміни суспільного порядку за
Д. Нормом
Джерело: сформовано автором на основі [1]

Суспільний порядок відкритого доступу за Дугласом Нормом [1] є моделлю, де економічні та політичні можливості доступні всім громадянам, що сприяє економічному зростанню, політичній стабільності та соціальній справедливості. Ця модель потребує сильної правової системи, ефективних інститутів та високого рівня соціальної довіри, що разом забезпечують стабільний розвиток суспільства.

Концепція суспільного порядку обмеженого доступу Дугласа Норта допомагає зрозуміти, чому Україна до сих пір залишається економічно нерозвинутою і політично нестабільною країною.

Все це підкреслює важливість інституційних змін для забезпечення стійкого економічного розвитку та політичної стабільності. Перехід до відкритого доступу

потребує глибоких реформ та змін у культурі і менталітеті українського суспільства. За Дугласом Нортон, перехід від суспільного порядку обмеженого доступу до відкритого доступу є складним і тривалим процесом, що вимагає значних змін у політичних та економічних інститутах.

Н. Павленко [3], на основі аналізу досвіду країн, яким вдалося перейти до суспільного порядку відкритого доступу, вважає, що для інституційних трансформацій потрібно зосередитися на створенні наступних умов для переходу від суспільства з обмеженим доступом до суспільства з відкритим доступом:

- створення верховенства права для еліт через посилення судової системи;
- розвиток безстроково існуючих організацій, ідентичність яких не залежатиме від ідентичності їх членів;
- консолідований контроль над збройними силами.

Україна має низку ознак суспільства обмеженого доступу, включаючи значну концентрацію економічної влади в руках олігархів, високу корупцію та залежність політичної системи від неформальних угод, що призводить до обмеження конкуренції та нерівного доступу до ресурсів.

Водночас, Україна прагне до переходу до суспільного порядку відкритого доступу, що включає демократизацію, верховенство права, економічну відкритість і рівні можливості для всіх громадян та бізнесу. Однак цей перехід ще не завершений і стикається з численними викликами:

- Корупційна складова. Корупція залишається одним із найбільших викликів для України, пронизуючи різні рівні державної влади та інституцій, включаючи судову систему, правоохоронні органи та державне управління. Корупційні схеми підривають довіру до держави, перешкоджають економічному розвитку і створюють нерівні умови для бізнесу.

- Вплив олігархії. Вплив великих бізнесменів-олігархів на політичні процеси і рішення продовжує бути значною перешкодою для реформ, оскільки олігархи часто контролюють медіа, економічні ресурси та навіть політичні партії, що дозволяє їм захищати свої інтереси і блокувати зміни, які могли б послабити їхню владу.

- Слабкість правової системи. Недостатня незалежність судової системи, поширена практика судових зловживань і вибіркове правосуддя серйозно обмежують можливості для встановлення верховенства права та призводять до правової невизначеності, що відлякує інвесторів і підриває економічний розвиток.

- Нестабільність політичної системи. Часті зміни уряду, політичні кризи та загрози внутрішньої дестабілізації перешкоджають впровадженню послідовних реформ. Політична нестабільність також сприяє тому, що інституції залишаються під впливом вузьких груп інтересів.

- Військова агресія з боку Росії. Війна Росії проти України з 2014 року, а особливо повномасштабне вторгнення з 2022 року, створює серйозні виклики для політичної та економічної стабільності, що призводить до значних людських втрат, руйнування інфраструктури, переміщення населення і значних економічних витрат, що робить проведення реформ складнішим.

- Інституційна слабкість. Багато українських інституцій залишаються слабкими та недостатньо ефективними, що робить їх неспроможними забезпечувати належне виконання законів, регулювання економіки та надання публічних послуг. Це, своєю чергою, гальмує процеси демократизації та економічного розвитку.

– Соціальна та економічна нерівність. Значна нерівність у доходах та доступі до ресурсів між різними групами населення підриває соціальну єдність та довіру до держави і створює передумови для соціального напруження і перешкоджає стабільному розвитку.

– Неоформленість ринку землі. Відкриття ринку землі з 2021 року є важливим кроком, але процес ще далекий від завершення. Відсутність належного регулювання, ризики монополізації землі і проблеми з реєстрацією прав власності створюють виклики для справедливого розподілу земельних ресурсів.

Вказані виклики вимагають комплексного підходу до інституційних перетворень, включаючи посилення правових інституцій, боротьбу з корупцією, обмеження впливу олігархів, забезпечення політичної стабільності та подолання наслідків війни. Лише подолання цих перешкод може сприяти переходу України до суспільного порядку відкритого доступу.

Основні аспекти інституційних перетворень при цьому, на нашу думку, включають:

– розширення прав власності, яке передбачає створення правової системи, яка захищає права власності для всіх громадян та забезпечення рівного доступу до економічних можливостей;

– посилення верховенства права шляхом реформи судової системи для забезпечення незалежності та неупередженості судів і встановлення чітких правил і процедур для захисту прав громадян.

– розширення політичної участі, що включає демократизацію політичної системи, збільшення участі громадян у політичних процесах та забезпечення чесних і прозорих виборів;

– стимулювання економічної конкуренції шляхом ліквідації монополій та бар'єрів для входу на ринок; створення умов для розвитку малого та середнього бізнесу.

Список використаних джерел

1. North D. C. Institutions, institutional change, and economic performance. Cambridge: Cambridge University Press, 1990. 152 p. URL: <http://surl.li/uf1rqh>
2. Гайдай Т. В. Теорія інституційних змін Д.Норта та проблеми перехідних економік. *Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: економічна*. Вип. 38-1. Донецьк: ДонНТУ, 2010. С. 50-55. <https://ea.donntu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/13144/1/Gaidai%20T.V..pdf>
3. Гайдай Т. Еволюція концептуально-методологічних основ теорії інституційних змін. *Вісник КНУ ім. Т. Шевченка. Економіка*. Київ: КНУ. 2014. № 11(164). С. 13-18.
4. Павленко Н.В. Інституційні перетворення в Україні в світлі теорії суспільних порядків Д. Норта. *Інституційний розвиток соціально-економічних систем: національна економіка у глобальному середовищі*: зб. наук. праць за матеріалами VII Міжнародної науково-практичної конференції. Полтава: ПУЕТ, 2015. С. 44-46. URL: <https://univd.edu.ua/science-issue/issue/1012>